

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

TOPLUMSAL İKİLİK ve BİLİNÇSİZ KUTUPLULUK

Ders Adı: Türkçe A

Kategori: 1

Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma sorusu: Orhan Pamuk'un **Sessiz Ev** adlı yapıtında, kurgu toplumundaki siyasal ve kültürel kutuplaşmanın birey üzerindeki etkisi nasıl işlenmiştir?

1. İçindekiler

2.	GİRİŞ.....	3
3.	SİYASAL KUTUPLAŞMA.....	4
3.1.	SAĞ ZİHNİYETİN KURGUDAKİ YERİ	5
3.2.	SOL ZİHNİYETİN KURGUDAKİ YERİ.....	7
4.	KÜLTÜREL KUTUPLAŞMA.....	9
4.1.	DOĞU GELENEĞİ	10
4.2.	BATI GELENEĞİ.....	14
5.	SONUÇ	17
6.	KAYNAKÇA	22

2. GİRİŞ

Toplumsal yaşam içinde kutuplaşmanın birey üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Tarihte yaşanan herhangi bir olaya bakıldığında, toplulaşma sürecinin beraberinde türlü türlü kutuplaşmalar, anlaşmazlıklar ve çatışmalar getirdiği de görülecektir. Bu kutuplaşmalar siyasal, kültürel, din veya mezhep çatışmaları olabilmektedir. Hristiyanlıktaki 100 yıl Savaşları'nın Avrupa'yı şekillendirmesi, İslam dünyasındaki bitmeyen Sünnî-Şii çatışması, batı toplumlarında yükselen İslamofobi veya Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik- politik ayrılıkların insanlığı kutuplaştırması duruma verilecek örneklerdendir.

Bu kutuplaşmaların sebebi aslında yalnız ve güçsüz olan insanın, bir ideoloji etrafında varlık göstermesi, birliğin getirdiği güçten faydalanarak kendini güçlü hissetmek istemesi şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla insan bu gücü kullanabilmek için karşı bir kutbun varlığına da ihtiyaç duymaktadır. İnsan doğudaysa batıyı karşı kutbu gibi görmekte veya sağ zihniyet sol algıyı ötekileştirmekte, karşı kutbu düşman olarak adlandırmaktadır. Bu bakış açısı kişinin bulunduğu tarafı haklı kılmakta, kişinin varlığına bir tür anlam katmaktadır. Orhan Pamuk'un **Sessiz Ev** adlı yapıtında da siyasal ve kültürel kutuplaşmanın birey üzerindeki etkisi, kendini var etmeye çalışan ama birbirine her geçen gün yabancılaşan bir aile ve ailenin içinde yer aldığı sosyal çevre üzerinden anlatılmıştır.

Yapıtın anlatı zamanı 1900'ün başları ile 1970'ler Türkiye'si arasında gidip gelmektedir. Olay örgüsü 1970'lerde geçmekle birlikte Fatma (babaanne) figürü aracılığıyla geriye dönüş anlatım tekniği kullanılarak anlatı zamanı 1900'lere kadar gider. Fatma'nın bu yıllara ait anıları kurgu toplumundan yola çıkarak Türkiye'nin bu zamandaki gerçekliğine de bir anlamda ışık tutmakta, geçmiş ve gelecek arasındaki kutuplaşmalar bu kurgu zamanının dinamizmi ile okura aktarılmaktadır.

Yapıtın her bir bölümündeki olaylar Fatma, Selahattin, Hasan, Nilgün, Faruk, Metin ve Recep olmak üzere farklı bir karakterin bakış açısı ile şekillenmektedir. Bölümlerde figürlerin gündelik hayatlarına ve içsel dünyalarına yer verilmiştir. Yapıtta özde kurgu toplumunda ve gizilde ise o günün Türkiye'sinde var olan toplumsal çatışmaların neden ve sonuçları irdelenmektedir. Bu toplumsal çatışmaların birey ve dolayısıyla toplumda yarattığı değişim ve bir anlamda yıkımın etkilerini daha belirgin göstermek adına kurgunun kişiler odağında ayrıştırıldığı söylenebilir.

Bu tez çalışmasında asıl kaynak olarak yapıt kullanılmış, çeşitli akademik çalışmalar ile de tezde öne sürülen düşünceler desteklenmiştir. Çalışma siyasal kutuplaşma ve kültürel kutuplaşma bağlamında iki ana bölümden oluşmaktadır.

3. SİYASAL KUTUPLAŞMA

1970'ler Türkiye'sinde yaşanan sağ sol çatışması, yani siyasal kutuplaşma yapıtta Nilgün ve Hasan figürleri üzerinden anlatılmıştır. Sağ-sol çatışmasının getirdiği siyasal kutuplaşma anlatılmadan önce sağ ve sol zihniyeti anlamak önemlidir. Sağ zihniyet; muhafazakarlığı, dini, milliyetçiliği ve toplumdaki hiyerarşinin kaçınılmazlığını savunur. Yani toplumda oluşan hiyerarşinin doğal bir şekilde oluştuğunu düşünür. Sol zihniyet ise; hiyerarşinin getirdiği toplumsal eşitsizliği kaldırmayı savunur. Sol zihniyet için toplumdaki vatandaşların ihtiyaçları ve istekleri ön planda tutulur.

Yapıttaki kurgu toplumunda sanatçının içinde yer aldığı tarihsel ve kültürel dokunun izlerini de bu kutuplaşmada görebilmek mümkündür.

3.1. SAĞ ZİHNİYETİN KURGUDAKİ YERİ

Yapıtta sağ kesimi Hasan figürü temsil etmektedir. Hasan siyasetle ilgilenmeyen ve kendine ait politik görüşü olmayan bir figürdür. Buna rağmen ülkücü bir grubun etkisi altına girmiştir. Gruptaki insanlarla ortak bir dil geliştirememesine ve onlardan çok da hoşlanmamasına rağmen bir yere “ait olma” arzusu ve grup üyelerine duyduğu korku Hasan’ın onlardan çekinmesine ve onlardan biri olma çabası içine girmesine neden olur.

İçinde bulunduğu ülkücü grupla beraber etrafa sağ görüşü destekleyen propagandalarını yaymakta, bayrak, milliyet adı altında adeta çevrelerinde terör estirmektedirler. Sağ akımın etkisiyle beyni yıkanan Hasan, belirli bir özelliği olmamasına rağmen kendini devamlı kanıtlama ve hayatına bir anlam bulma çabası içindedir. Bu amaca sağ görüşlü, faşist bir grubun içinde bulunarak ulaşmaya çalışmakta ve kendini bu şekilde var etmektedir: “*Bütün düşüncesini unutmuş bir zavalliyim ben, kimse beni suçlayamaz ve cezalandıramaz, çünkü boyun eğiyorum, bak ve suçtan ve günahattan haberim bile yok.*” (Pamuk, 216) Hasan kendi amaçsızlığının farkında, hayallerle ve yalanlarla avunur. Bir gün kendini zavallı hissederken, diğer bir gün kendini dünyadaki en güçlü insan gibi hissetmektedir. “*Baksanıza bana, istediğimi yapıyorum, kendi kendimin efendisiyim, beyefendisi.*” (Pamuk, 218)

Bu iki alıntı arasında sadece iki sayfa vardır. Hasan’ın ani duygu ve düşünce değişimleri kendi içinde yaşadığı psikolojik çatışmalara bu bağlamda örnek olarak verilebilir.

Hasan politik açıdan donanımlı, bilgili olmamasına ve kendine ait bir fikri olmamasına karşın sağ zihniyetle beraber kendisini politik anlamda bilgili sanmaktadır. “*Hayatta çok daha önemli şeyler olduğunu biliyorum ben. Komünistleri, Hıristiyanları, Siyonistleri biliyor musun, aramıza sızan masonları biliyor musun?*” (Pamuk, 93) Hayatta bir amacı olmadığı için, sadece

bu alanda başarılı ve bilgili olabileceğini düşünmekte ve bu düşünceye sıkıca tutunmaktadır. Bu zihniyetin fikirlerini benimsemiş gibi görünse de aslen kendini bir boşlukta hissetmektedir: *“Hepimiz tanımadığımız birinin kölesiyiz sanki, bazen durup şöyle bir isyan etmeye çalışıyoruz, ama korkuyoruz sonra.”* (Pamuk, 210) Hayatta bir şeyler yapmak, kendisini savunmak, kendisine özgü bir amacı ve fikirleri olmasını istemesine karşın kendisini hep birilerine bağımlı bulmuştur. Yani Hasan sağ düşüncenin bir parçası olmak ve bir yere ait olma hakkını sevmekte ve bunu istemekte, böylece kendine bir kimlik yaratmaktadır.

Sağ zihniyetin önemli göstergelerinden bir tanesi *“erk”* tir. Buradan kasıt, sağ zihniyetin ataerkil toplumsal yapılanmayı desteklemesi ve erkek egemenliğini savunmasıdır: *“Erkeğim ben, elimden her şey gelir, benden korkun!”* (Pamuk, 218) Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere; Hasan sadece fiziksel gücüyle, erkekliğiyle ve başkalarını korkutmanın verdiği his ile kendisini güçlü hissetmektedir. Sağ zihniyetle zaman geçirdikçe erkek egemenliğine dair düşünceleri Hasan’ı adeta ele geçirmektedir: *“Kadın zavallı bir yaratıktır, onlara kötü davranmamalı.”* (Pamuk, 173) Bu düşüncede kadına yönelik açık bir küçümseme dikkat çeker. Dünyaya erkek olarak gelmek, kendisinde bir üstünlük kompleksi yaratmaktadır. Onun için sadece erkek olmak bile güçlü olmak için yeterlidir. Hasan psikolojik çatışmalar yaşayan, inandığı ile gerçekte olan arasında kalan sağlıksız bir ruh dünyasına sahiptir. Bir yandan kendini güçlü ve bir yere ait hissederken diğer yandan bulunduğu düzenin kölesi ve zayıf bir insan olduğunu düşünür. Hasan’ın *“kölelik”* ve *“esaret”* arasında kalan dünyası onu adeta tüketmiştir:

“İnsan başka biri olabilir, evet. Köle değiliz: Bütün korkuları kuralları, sınırları yırtıp atarım, hedefime yürürüm, bayrak dalgalanır: kılıçlar, bıçaklar, tabancalar, artık yalnızca geleceğim var benim. Anılar köleler içindir, uyuşturur onları.” (Pamuk, 211)

Hasan sol düşünceyi benimseyen Nilgün yüzünden hem kendi sağ zihniyetli grubuyla hem Nilgün'le hem de kendisiyle çatışmıştır. Babaannelerini ziyarete gelen torunlardan biri olan Nilgün'le çocukluk arkadaşı olan Hasan, Nilgün'ü uzun bir süreden sonra görür görmez kendisine tutulmuştur. Onu sürekli gözetlemiş, gittiği yerlerde bulunmuş, hatta Nilgün'ün tarağını bile Nilgün'ün varlığını yanında taşımak amacıyla çalmıştır. Hasan'ın Nilgün'e olan bu takıntısı sağcı grup tarafından anlaşılınca, sevdiği kız sol düşüncenin bir üyesi olduğu için Hasan grubu tarafından baskı görmüştür. Bu durum yapıtta ele alınan zihniyet çatışmasının başka bir örneğidir.

Hasan kendisinden farklı sosyal-kültürel yapıdaki kişilere ilgi duymakla birlikte dar görüşlü yapısı nedeniyle bu insanlara ulaşamayan bir karakterdir. Hasan Nilgün'le sürekli iletişim kurmaya çalışmış, Nilgün'ün kendisini sevmesini istemiştir. Nilgün'e ulaşamayacağını anlaması üzerine de öfke ve şiddet göstermiştir. Yaşadığı öfke ve üzerinde hissettiği baskı yüzünden hırsıyla Nilgün'e fiziksel zararlar vermiştir. Bunun sonucunda Nilgün, kafasına aldığı ağır darbeler sonucu hayatını kaybetmiştir. Denilebilir ki Nilgün'ün yaşamını kaybetmesi yapıtta sağ- sol çatışmasının birey ve toplum üzerinde bıraktığı yıkıcı etkiye örnektir.

3.2. SOL ZİHNİYETİN KURGUDAKİ YERİ

Eserde üç kardeşten biri olarak yer alan Nilgün; sol görüşlü, entelektüel, aydın gençliği sembolize etmektedir. Yapıtta Nilgün'ün bakış açısı kendisinin yapıt figürleriyle diyalogları aracılığı ile anlaşılır. Nilgün, psikolojik açıdan yapıttaki en sağlıklı figürdür. Yukarıda da bahsedildiği gibi, siyasal kutuplaşma Nilgün'ün yaşamını kaybetmesine neden olmuş, kurgu çatışmacı zihniyetin insan üzerindeki yıkıcı etkisini Nilgün'ün ölümü ile okura sezdirmiştir.

Nilgün kardeşlerine kıyasla etrafında yaşanılanlara en duyarlı karakterlerdendir. Düzenli olarak gazetesini alıp gündemi takip eden ve araştırma yapan birisidir. Kardeşleri onun gündem merakını ve tutkusunu anlamsız bulmaktadır:

“- *Bugün kaç solcu kaç sağcıyı, kaç sağcı kaç solcuyu öldürmüş?*

-*On yedi.*

-*Ee, ne sonuç çıkıyor bundan?” dedi Faruk Bey. (Pamuk, 50)*

Yapıt boyunca Nilgün’ün sosyolojiye ve siyasete olan ilgisi kardeşleri tarafından garipsenmiş, ancak Nilgün herkesi görmezden gelmiştir. Nilgün dünya için bir şeyler yapmak isteyen, ülke ve dünya gündemime meraklı, öğrenme isteği ile yanıp tutuşan bir figürdür ve bu bağlamda yapıtın idealize ettiği kişi modelini örneklemektedir:

“*Her yerde bu, ’ dedi. ‘İnsan nereye gitse yakasını bırakmaz.’*

‘Ne?’

‘Siyaset.’ “(Pamuk, 224)

Nilgün ve Recep’in yukarıdaki diyalogundan, siyasi algının ve beraberinde gelen çatışmaların insan yaşamında her daim var olacağının vurgusu yapılmaktadır.

Nilgün, Hasan’ın kendisini devamlı takip ettiğini fark ettikten sonra ondan kaçmaya başlar. Hasan, Nilgün’ün okuduğu Cumhuriyet Gazetesi’ne bile karışmıştır, çünkü Hasan, Nilgün’ün sol zihniyete dahil olmasını engellemeye çalışmıştır. Nilgün’ün Hasan’dan kaçmaya çalışması boşa olmuş, Hasan bu kaçışa asla izin vermemiştir. Yapıtta bu olay Hasan’ın bakış açısından şu şekilde anlatılmıştır: “*Koştum, iki adım attım ve yaralı fareyi uzanıp yakalayiveren kedi gibi*

Gene ince bileğinden tutuverdim kalabalıkta. Bu kadar kolaymış.” (Pamuk, 225) Bunun üzerine Nilgün, *“Manyak faşist, bırak beni!”* diye bağırınca, Hasan’dan ağır darbeler almış, sağ-sol çatışmasına kurban gitmiştir.

“’Sen devrimci misin? Yaralı başıyla evet, yaptı Nilgün.” (Pamuk, 225) Bu konuşma, Nilgün hayatını kaybetmeden önce yaralarını tedavi ettirmeye gittiği eczanede yapılır. Nilgün beyin kanamasından hayatını kaybedecekken bile değerlerinden vazgeçmemiş ve devrimci olduğunu her fırsatta dile getirmiş ve bu bağlamda siyasetle var olan bir karakter olarak kurguda varlık göstermiştir.

4. KÜLTÜREL KUTUPLAŞMA

Yapıdaki en önemli sorunsallardan biri de kültürel kutuplaşmadır. Bu kutuplaşmanın kurgudaki işlenişine geçmeden önce kültürel dokunun oluşumu ve bir küresel sorun olan kültürel kutuplaşmanın ne olduğuna biraz bakmak gerekir.

Her insan büyüdüğü ortamdan, kültürden ve aile yapısından etkilenir. Ne de olsa kültür, insanın düşünce yapısını şekillendiren önemli etkenlerdendir. Türkiye coğrafyası çok kültürlü bir yapıda olduğu için bu tür kültürel çatışmalardan oldukça etkilenmiştir. Eserde vurgulanan kültürel kutuplaşma doğu ve batı algısı bağlamında olmakla beraber, bu ikisi arasındaki zıtlığın gerek dini gerek düşünsel olarak uzun zamandır var olduğu da bir gerçektir.

Doğu zihniyetine bakıldığında, dini öğelerin yoğunlukta olduğu geleneksel bir yapılanma, ataerkil ve feodal bir algının hâkimiyeti, eğitimin ve kadın haklarının batıya nazaran daha az ve eksik olması ve önemszenmemesi dikkat çekecektir. Batıda ise durum bundan farklıdır. Bu

algıda eğitim ve kadın hakları önemli, feodalite doğuya göre daha az, geniş aileye göre çekirdek aile ve tekil yaşamların daha belirgin kılındığı bir yapı gözlenmektedir.

Orhan Pamuk doğu ve batı arasında hüküm süren bu kutuplaşmayı Selahattin ve Fatma figürlerinin yıkılan evlilikleri üzerinden anlatılmıştır.

4.1. DOĞU GELENEĞİ

Ailenin babaannesi olan Fatma, doğu algısını temsil etmektedir. Fatma karakteri, kendisini yetiştiren aile yapısının kadına bakışından oldukça etkilenmiş ve büyüdüğü bu ortam yüzünden uysallığa zorlanmış, düşüncelerini bastıran, içine kapanan, politik açıdan kendine ait fikri olmayan bir insan olmuştur. Fatma içinde en çok duygusal çatışma yaşayan karakterlerdendir. Fatma'nın bölümlerinde kullanılan bilinç akışı, geriye dönüş anlatım tekniği ve içsel monologlardan diyaloglara geçiş, figürün karmaşık ruh halini yansıtmakla beraber okur açısından bakıldığında Fatma'yı anlamak için dikkatli olmayı beraberinde gerektirmektedir.

Fatma'nın zihni doğu geleneğinin yansımasıdır ancak Fatma, batı zihniyetine sahip birisiyle hayatını sürdürmektedir. Doğal olarak Fatma kendisiyle ve çevresiyle sürekli bir çatışma hali içerisinde. Bahsedilen bu anlatım teknikleri de bireyin iç dünyasında ve çevresiyle yaşadığı karmaşayı vurgulayan, öne çıkaran tekniklerdir. Bilinç akışı, iç monolog gibi tercihler karmaşık ruh haline sahip kişileri aktarmak için son derece uygundur. Bundan dolayı Orhan Pamuk'un Fatma'nın ruh halini yansıtmak için bu teknikleri bilinçli bir şekilde kullanmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Fatma figürü değişen dünya karşısında, özellikle batının getirdiği fikirleri savunan birisiyle hayat sürdürmesine karşın kendi düşüncelerini asla değiştirmemiştir. Bu sebeple çevresi ve

kendisi arasına bir duvar örmüştür. Kendi düşüncelerinden ve değerlerinden yapıt boyunca vazgeçmemiş ve eşini anlamaya çalışmak dahil batıya yönelik hiçbir eylemde bulunmamıştır. Etrafına böylesine yüksek duvarlar örmesine rağmen, duygu durumu çevreden oldukça etkilenmiştir. Fatma bu ikilem içinde öfkelenmiş, kendisini içinde yer aldığı toplumdan yalıtarak içine kapanmış, ağlamış ve bunalıma girmiştir. Yani Fatma, çevresine uyum sağlamaya direnmiş, kendini iç dünyasına kapatmıştır. Hem kendi değerlerini değiştirmemiş hem de çevresindeki kutuplaşmadan ruhsal açıdan oldukça etkilenmiştir. Bu durum Fatma'nın yaşadığı içsel çatışmalara örnek olarak verilebilir. Fatma bu çatışmalardan kurtulmak için statükoya sığınmış, statükonun yeterli olmadığı durumlarda içine kapanarak kendini anılara ve bu özel anların huzuruna bırakmıştır.

Fatma yapıt boyunca düşünceleriyle boğuşmuş, vefat etmiş eşinin anılarıyla dolu puslu sandıkları aralamıştır. Fatma her ne kadar içine kapanık bir figür olsa da çevresinin farkında olduğunu söylemek de doğru olur. Kendine ait fikirlerini dile getirmemiş, dış dünyayı sessiz sedasız gözlemlemekle yetinmiş, bu bağlamda yaşamda seyirci konumunda kalmıştır. Büyürken etrafını sarmalayan aile yapısı yüzünden eşine itaat etmesi, erke ses çıkarmaması gerektiği düşüncesi Fatma'nın aklına çok küçük yaşlarda girmiştir: “-Anne sen bilmiyorsun, ama öyle haksızlıklar var ki.../-Peki, niye bunlar senden sorulsun oğlum?” (Pamuk, 181)

Fatma ve oğlu Doğan arasında geçen bu diyalog, Fatma'nın dünya gerçeklerine karşı geliştirdiği edilgen tutumun göstergesidir. Fatma'nın ailesinden ve kültüründen öğrendiği değerler kadının etken olmasını öngörmez. Fatma dünyayı değiştirme, haksızlıklara karşı gelme ve bunları değiştirme gibi sorumluluklara sahip değildir.

Doğu kültüründen bu şekilde etkilenen Fatma'nın eşi Selahattin, Fatma'ya tezat olarak batının etkisi altındadır ve dünyayı değiştirme tutkusu içindedir. Bu da eşler arasında kutuplaşmaya sebep olmaktadır. Selahattin batı dūřünürlerinin etkisiyle eşine fikirlerini dayatmaya çalışırken, Fatma (doęu dūřüncesi) ailesinin ve eşinin değerleri (batı dūřüncesi) arasındaki uçurumda gidip gelmektedir:

“Allah yazmışsa zaten biz ne yapalım ne Allah'ı yahu, Allah yok, Allah öldü, tövbe de Selahattin, ne tövbesi be budala kadın, bir de sen o aptal köylüler gibi saçmalama utaniyorum senden o kadar adamı ikna edeceğim diyorum, ama daha karımın kafasına iki dūřünceyi sokamadım.” (Pamuk, 60)

Bu alıntıda Selahattin ve Fatma'nın değerleri arasındaki uyumsuzluk açıkça görölmektedir. Selahattin, eşinin değerlerini açıkça reddederken, Fatma'nın da bu değerleri aynı şekilde reddetmesini beklemektedir. Kiřinin içinde büyüdüğü kültürden, değer yargılarından bir çırpıda arınmasının mümkün olmadığı, Selahattin'in kendi dūřüncelerini aktarma çabasına rağmen Fatma'nın kendi yaşam algısından hiçbir şekilde taviz vermemesinden anlaşılmaktadır.

Fatma ve Selahattin arasındaki bu kutuplaşma gitgide artarken, Fatma iyice içine kapanmaya başlar. Selahattin hayatını yazdığı ansiklopedisine adarken, Fatma çokça fedakarlıkta bulunmuştur. Selahattin yazdığı ansiklopedisi uğruna işini aksatmaya ve kendini çevresinden izole etmeye başlayınca, Fatma evi geçindirebilmek için mücevherlerini satmıştır. Bu olay, tüm hayatı boyunca eşine bağlı olma gerektiğini öğrenen Fatma'yı evi geçindiren kişi konumuna getirmiş, Fatma bu yeni konumunu kabullenmekte çok zorlanmıştır. Fatma'yı sinirlendiren başka bir Şey de bu zorlu durumda dahi Selahattin'in kendisini halktan izole ederek insanları eğitmeye çalışmasındaki yapaylıktır: *“Tembel ve korkaksın değil mi, baban gibisin, yaşamaya,*

insanlar arasına karışmaya cesaretin yok değil mi, onları suçlamak ve hepsinden nefret etmek daha kolay.” (Pamuk, 63)

Fatma, kişi ne kadar bir topluluğu eğitmeye ve problemlerin kaynağını bulmaya çalışırsa çalışsın; bunu kendini toplumdan izole ederek, insanları suçlayarak, aşağılayarak yapamaz, düşüncesinin bir yansıması niteliğinde kurguda yer alır. Doğu-batı çatışmasının probleminin kaynağı olarak doğu suçlu bulunacaksa, çözüm olarak sadece doğuluların suçlanmasıyla bir yere gelinemeyeceği düşüncesi burada Fatma karakteri ile yansıtılmıştır:

“Okumak en iyi şey, oku ve öğren, çünkü yapılacak o kadar çok şey var ki, ha? Susuyorum ben. Okuyup uyanırsan bir göreceksin Fatma, ah ne kadar çok şey yapılacak ne kadar çok hayatta.” (Pamuk, 25)

Fatma, Selahattin’le yapıt boyunca orta noktayı bulamamakla beraber kulaklarını bilime açmayı da reddetmektedir. Selahattin aynı zamanda Fatma’nın dilinden anlamadığından aralarındaki iletişim zamanla zayıflamıştır. Bu, doğu ve batı arasındaki uçurumun her geçen gün artmasını sembolize etmektedir. Doğu ve batı arasındaki köprü, tıpkı Selahattin ve Fatma’nın ilişkisi gibi hızla yıkılmaktadır: *“Büyüme ve günaha batmak istemiyorsa benim gibi bir kız ve tek istediği de buysa, öyle kalabilmeyi hak etmeli ve acaba bunu nasıl yapmalı?” (Pamuk, 126)*

Bu alıntıdan yola çıkarak Fatma’nın değişmek istemediği, değer yargılarına sonuna kadar bağlı olduğu sonucu çıkarılabilir. Tıpkı ailesinin ve büyüdüğü kültürün ona öğrettiği gibi *“günahsız ve temiz”* kalmak istemektedir. *“İnançsız”* eşi gibi olmaktan adeta korkmaktadır. Doğu geleneğinin getirdiği dindarlık, dinin korku ile yaşanması Fatma’nın bakış açısını

değiştirmesini engellemektedir: “Bir zamanlar dünyanın güzel bir yer olduğunu düşünürdüm, çocuktum, aptaldım. Panjurları kapadım, sürgüyü çektim: Dünya orada kalsın.” (Pamuk, 18)

Alıntıda sözü edilen panjurları kapama ve sürgüyü çekme metaforu, Fatma’nın kendisini dünyaya ne kadar kapadığını göstermektedir. Eşiyile değerleri arasındaki büyük farklar ve onu anlayamaması, kendisini sürekli anlaşılmaz hissetmesi ve istediğı sakın hayata ulaşamaması Fatma’nın hayatını acılarla doldurmuştur.

Fatma acı çektikçe çevresine karşı agresif ve huysuz olmaya başlamıştır. Örneğın eşi Selahattin’in evdeki hizmetçiden iki çocuğı olunca, Fatma bu iki çocuğı dövmüş, çocuklardan birini topal bırakmış, diğelerini de oldukça hırpaladığı için gelişimine engel olmuştur. Yaşadığı acıyı gaddarlıkla göstermiş ve içinde yaşadığı bu soğukluğu adeta bir savunma mekanizması olarak kullanmıştır. Yaşadıklarıyla başa çıkmak için kendini dünyadan soyutlamıştır. Fatma’nın kişiliğinin böyle bir dönüşümden geçmesi geçmişinin ve eşiyile yaşadığı kültürel kutuplaşmanın sonucudur.

4.2. BATI GELENEĞİ

Selahattin batı algısını temsil eden bir figür olarak kurguda yer almaktadır. Selahattin, siyasi işlere karışmaktan dolayı dönemin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin üç paşasından biri olan Talat Paşa tarafından İstanbul’dan Cennethisar’a ailesi ile birlikte sürülmüştür.

Selahattin aydın, pozitivist bir doktordur ve ansiklopedi yazarak halkı eğitmek gibi yaşamsal bir amacı vardır. Bilimi ve batı algısını esas alan bir figürdür: “İşte, bunlar ve her şey bilinmeli, bize gereken bu; bir ansiklopedi, bütün doğal ve toplumsal bilimler bilinirse Allah ölecek.”

(Pamuk, 25)

Selahattin'in yenilikçi düşünceleri olsa da aslında batılılaşmayı yanlış anlayan bir figürdür. Yapıtta batılılaşmanın bir süreç olduğu, batılı algıyı topluma dayatmanın sonuç vermeyeceği anlatılmıştır. Roman kişinin toplumu eğitmek için kendini toplumdaki üstte değil, toplumla bir tutması gerektiğinin yapıtta altı çizilmektedir. Toplumu eğitmek isteyen kişinin topluma karışarak halkın dilini anlaması ve ona göre bir tavır takınması gerektiği iletisi de bu noktada çıkarılabilir: “*Senin Allah'ın malların yok artık! Bu bilgiyi hemen yaymaya düşünüyorum! Ansiklopedimin bitmesini beklemeye sabrım yok.*” (Pamuk, 65)

Bu alıntı, Selahattin'in kendi düşüncelerini sabırsızca halkı eğitmek adı altında dayatmak peşinde olduğunu göstermektedir. Bu olay üzerinden halka yeni fikirler sunmak isteyen birinin, bu şekilde duyarsız bir üslupla amacını gerçekleştirmeye çalışması eleştirilmektedir. Uzun zamandır kültüründe dini öğeler bulunduran insanlara bir çırpıda bu tür düşünceleri kabul ettirmenin gerçekçi bir yaklaşım olmadığı, yavaş yavaş çevresinin ona yüz çevirmesi ve kâfir damgası yediği için kendisine gelen hasta sayısının oldukça azalması sözü edilen bu durumun göstergesi olarak yapıtta yer almaktadır:

“Budala kadın, aptal kadın, herkes gibi senin de beynini yıkamışlar ne Allah var ne ahiret, öteki dünya bizi bu dünyada yola sokmak için uydurulmuş iğrenç bir yalandır, Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için elimizde o skolastik saçmalardan başka bir kanıt kalmadı.” (Pamuk, 59)

Yukarıdaki alıntı bu tür aşağılayıcı söylemler ile eşine düşüncelerini aktaran Selahattin'in çaresizliğini yansıtır niteliktedir. Selahattin düşüncelerini kibarca ve sabırla anlatmaktansa insanların kendisini anlamaları gerektiğini oldukça agresif bir tavırla sergilemektedir: “*Fatma*

olsun hiç önemi yok, istediğin kadar okuyabilirsin, oku! Okudun değil mi? Aferin iyi etmişsin Fatma.” (Pamuk,25)

Yapıtın başında çevresine karşı oldukça sabırlı olan Selahattin’de açık bir değişim fark edilmektedir. Örneğin sayfa 25’te eşine karşı oldukça sevecen ve eşinin okumasına çok hevesli iken, sayfa 59 da Fatma’yı adeta bir çocuğu azarlar gibi azarlamaktadır. Selahattin’in gitgide artan çaresizliği, Türkiye’nin batılılaşma sürecindeki açmazlarını temsil etmektedir.

Fark edileceği üzere Selahattin yapıtta her ne kadar modern bir karakter olarak kurgulansa da yazar bu figürü sadece doğu-batı çatışmasını anlatmak için değil, kusurlarını ve karakterindeki aceleciliği ön plana çıkararak yanlış batılılaşmayı sezdirmek için de kullanmış olabilir.

Selahattin’in, yapıtın başındaki tek derdi halka doğruyu göstermek iken sayfalar ilerledikçe hem umutları birer birer umutsuzluğa dönüşmüş hem de amacından sapmaya başlamıştır. Birincil amacından sapmasının sonucu olarak amaçlarının yerini üstünlük kompleksi ve halka beslediği küçümseme duygusu almıştır. Yapıt boyunca kendini gösteren “*Evet, ben Doktor Selahattin, 20. Yüzyılda “o” nun yerine artık bütün Müslümanların yeni Tanrı’sı niye olmayayım ki?*” (Pamuk, 121) veya “*Bu ansiklopediyle yapacağım inanılmaz işin yanında, İstanbul’daki ahmakların siyaset dedikleri küçük saçmalıklar bir hiç kalır.*” (Pamuk, 23) gibi telkin cümleleri Selahattin’in çevresine göre üstün bir insan olarak yararlı bir iş yaptığna kendini inandırdığını ve vicdanını rahatlatmaya çalıştığını gösterir.

Selahattin bir noktadan sonra kendini kanıtlama derdine düşer. Bir an önce ansiklopediyi tamamlamak ve bu işi yapabileceğini hem kendine hem karısına hem de çevresine kanıtlamak ister: “*Doğudaki bütün hayatı, bir hamlede temelinden sarsacak o ansiklopediyi bitirmesen, on*

bir yıllık çalışmamı bir yana bırakıp, boynumu büküp süklüm püklüm İstanbul'a dönmeye de niyetim yok.” (Pamuk, 89) Yani Selahattin’in artık “sözde” bir amacı vardır. Amacından geriye kalan tek şey gururu ve inadıdır.

Selahattin’in Fatma’yla yaşadığı kültürel kutuplaşma, kendisini Fatma’dan oldukça farklı etkilemiştir. Selahattin eşinden uzaklaştıkça, evlerinde çalışan hizmetçi kadına yönelmiş ve bu kadından iki tane gayrimeşru çocuğu olmuştur. Dahası kendisini odaya kapatarak iyice ansiklopedisine odaklanmıştır. Fakat günün büyük bir kısmını alkol tüketerek geçirdiği için çalışmasında bir ilerleme kaydedememiştir. Bu şekilde hem kendisi hem de ailesini tüketmiştir. Kendisini çevresinden izole ettiği ve insanları eğiteceğim derken “*kâfir*” damgası yediği için bir süre sonra mesleğini de yerine getiremez olmuş ve adım adım tükenişe doğru sürüklenmiştir. Gelir kaynağını kaybetmesiyle gitgide o da eşi Fatma gibi çevresine duvarlar örmüş; yalnız, çaresiz ve öfkeli bir insan haline gelmiştir.

5. SONUÇ

Toplumsal yapılanmalar içlerinde türlü kutuplaşmalar ve çatışmalar barındırır. Tıpkı Orhan Pamuk’un **Sessiz Ev** adlı yapıtında anlatılan doğu- batı veya sağ-sol çatışmaları gibi. Dünyada çokça birbirinden farklı değerlere sahip insan olduğundan toplumlardaki bu tür kutuplaşmaların engellenmesi de neredeyse imkansızdır. Nietzsche’nin **Böyle Söyledi Zerdüşt** yapıtında konuyla ilgili şöyle der: “*Nedir bu insan? Bir aradayken nadiren barış içinde yaşayan yabani yılanlardan oluşan bir yumak.*” (Nietzsche, 44)

Sonuçta ne günümüz dünyasında ne de tarihte herkes tarafından kabul edilmiş tek bir evrensel değerler bütünü mevcut değildir. Kimileri Nilgün gibi kendilerini sol görüşe daha yakın hissetmiş, kimileri Hasan gibi kendini sağ kesimle beraber bulmuştur. Kimi toplumlar doğu ve

batı diye ikiye bölünmüştür. Tıpkı Cennethisar yazlığında Selahattin ve Fatma'nın ikiye bölünen evleri gibi.

Orhan Pamuk siyasal ve kültürel kutuplaşmanın birey üzerine etkisini sessiz, kendi çapında yaşayan bir ev halkı üzerinden anlatmıştır. Ev halkı sessizleştikçe, içlerinde gizli tuttukları ruh dünyaları daha da gürültülü bir şekilde kendini belli etmiştir. Orhan Pamuk'un özgün anlatımı ve kurgu karakterlerinin içi dünyasını gösterebilmek için kullandığı iç konuşma, bilinç akışı gibi psikolojik unsurlara dayalı anlatım teknikleri sayesinde toplumsal kutuplaşmanın birey üzerindeki sosyolojik ve psikolojik etkisi yapıtı gerçekçi bir zemine oturtmaktadır.

Toplumdaki kutuplaşmanın en büyük sebeplerinden birisi de insanların birbirini anlamayı reddetmesidir. Selahattin yapıt boyunca değerlerini eşine kabul ettirmeye, başka bir ifadeyle dayatmaya çalışmış ve aslında her iki taraf da bu zorbaca tavırdan olumsuz etkilenmiştir. Selahattin'in amacı kötü olmasa da anlaşılmak uğrunda eşiyile yanlış bir üslup ve tavırla iletişim kurmuştur. Selahattin de hem dünyayı hem eşini hem de arkadaşlarını değiştirmek istemektedir. Ancak yaşamının son anlarına kadar ne amaçları ne de amaçları uğrunda gösterdiği davranış şekli değişmiştir.

Yapıtta değişimi en çok arzulayan karakterin tavrını değiştirmemeye en kararlı olanlardan biri olması kurgudaki en güçlü tezat ve ironidir. Aynı şekilde bütün bir toplumu yazmayı planladığı bir ansiklopediyle değiştirebileceğini ümit eden Selahattin'in hayat arkadaşını dahi değiştirememesi, bu sebeple önce evliliğinden sonra dünyadan kopması kültürel uçurumun derinliğini gözler önüne sermektedir.

Özellikle miras olarak bir imparatorluk kültürü almış ülkeler homojen bir yapıya sahip olmadığından bu sistemlerde kutupluluk daha baskın biçimde görülebilir. Türkiye gibi karmaşık demografik, kültürel, tarihsel, inanç sistemine sahip ülkelerde toplum katmanları arasında belirgin kırılmalar olabilir. Bu da karı ile koca, anne ile baba, ebeveyn ile evlat arasında düşünsel uçurumlara yol açabilmektedir. Fatma ile Selahattin arasındaki dengesiz ilişkinin sebeplerinden biri de budur.

Bununla beraber ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durum toplumsal kutuplaşmaları önemli ölçüde etkileyebilir. Savaşlardan çıkmış yoksul bir Türkiye’de benzer kutuplar büyük sorun olabilirken, refah seviyesi yüksek Amerika’da birçok kutup olmasına rağmen siyasal politik ve ekonomik sorunlar az olduğu için bu kutuplar nispeten birbirleriyle uyum içinde yaşayabilmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi toplumdaki kutuplaşmanın başka sebeplerinden biri vatandaşların birbirlerinin fikirlerine saygı duymaması ve birbirlerini anlamak için çaba bile göstermemeleridir. Dar görüşlü olmak başkasını anlayabilme becerisini kısıtlamaktadır. Tıpkı Fatma’nın dar görüşlülüğünün eşini anlamasını engellemesi gibi. Bu anlaşmazlık kutuplaşmayı beraberinde getirmiş ve evdeki herkesi birbirine yabancılaşmıştır. Kısacası evdeki kutuplaşmanın tek bir “*suçlu*”su yoktur. Hem Selahattin hem Fatma kendi davranışlarının ve çatışmalarının sonuçlarından ızdırap çekmişlerdir.

Gelişmemiş toplumlarda bu tür kutuplaşmaların şiddeti günden güne artar. Bunun sebebi gelişmemiş toplumlarda birbirine saygı duymayan ve medeni olmayan insan sayısının artmasıdır. Örneğin Selahattin ve Fatma’nın ortak noktayı asla bulamaması ve aralarında süre gelen iletişimsizlik, Hasan’ın da eser boyunca Nilgün’e hiçbir şekilde ulaşamaması,

kutuplaşmanın şiddetini ve farklı zihniyetteki insanların birbirine ne kadar tezat olduğunu sembolize etmektedir.

Kurgu toplumunda gösterildiği gibi geri kalmış toplumlarda eğitim düzeyi yüksek olmadığı için, insanlar başkalarının düşüncelerinden kolaylıkla etkilenebilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olmayan insanların fikirleri toplum normlarından ve “kulaktan dolma” bilgilerden dolayı çok hızlı değişmektedir. Eserde Selahattin’in Fatma’ya dediği gibi: “*Ama kabahat bu zavallılarda değil Fatma, devlet onlara hiç elini uzatmadı ki iyi bir eğitim verilsin.*” (**Pamuk, 120**)

Roman figürlerinden Hasan eğitimsiz bir kişidir ve bir yere ait olma uğruna sağ zihniyete dahil olmuş, bu alan içinde var olabilmek adına insanî özelliklerini yitirmiş, sevdiklerine düşman kesilmiştir: “*Komüniste aşık falan olamam ben. Ona âşık olduğum zaman daha komünist olduğumu bilmiyordum ki.*” (**Pamuk, 152**) Bu alıntıya bakılarak bile zihniyet çatışmasının insanlar arasında ne kadar derin kutuplaşmalar yaratabileceği anlaşılır.

Özetlemek gerekirse **Sessiz Ev** adlı yapıtta karakterler arasındaki zıtlığın her bir bireyi psikolojik olarak nasıl yıpratmış açıkça görülmektedir. Toplumda da bunun böyle olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bir toplumda vatandaşlar arasındaki çatışmanın derinliği ne kadar artarsa, çatışmanın beraberinde gelen huzursuzluk ortamı da o kadar artmaktadır. Toplumdaki bu devamlı çatışma ve huzursuzluk hali, Cennethisar’daki huzursuzluğun ev halkındaki herkesi bir şekilde etkilemesi gibi, vatandaşların psikolojisini de aynı şekilde etkilemektedir.

Bu tez çalışması, edebiyat ve gerçeklik bağı altında yazılmış başkaca kurgusal eserlerin incelenmesine örnek oluşturabilir. Bununla birlikte Orhan Pamuk’un aynı bakış açısıyla ele

aldığı Cevdet Bey ve Oğulları, Masumiyet Müzesi, Benim Adım Kırmızı, Veba Geceleri gibi eserlerinin bu çalışmada takip ettiğimiz ve sınırlandırdığımız yöntemlerle incelenmesine rehberlik edebilir.

6. KAYNAKÇA

Pamuk, Orhan. (2022) Sessiz Ev. Yapı Kredi Yayınları.

Nietzsche, Friedrich. (2011) Böyle Söyledi Zerdüşt (Mustafa Tüzel). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Eşitti, Aslı Soysal. (2021) Sessiz Ev romanında kadına bakış, sessizlik, şiddet.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1114113>

Yüksel, Ahsen Sena. (2019, Mart 29). Orhan Pamuk'un Sessiz Ev adlı romanı üzerine bir inceleme.

https://www.academia.edu/45033940/Orhan_Pamukun_Sessiz_Ev_Adl%C4%B1_Roman%C4%B1_%C3%9Czerine_bir_%C4%B0nceleme

Erişen, Cengiz. Sağ ve sol siyaset. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı, Popüler Bilim Yayınları. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/sag_ve_sol_siyaset